

МІШЕГЛІНА ВАЛЕРІЯ МИКОЛАЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

ЮРИДИЧНІ СИМВОЛИ ЯК ЗАСОБИ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються суттєві зміни в правовій системі, що зумовлює важливість розгляду на загальнотеоретичному рівні процесу взаємодії суб'єктів, пов'язаного із задоволенням їх законних інтересів, які використовуються при цьому способи та методи. Тому останнім часом все частіше як в рамках загальної теорії держави і права, так і галузевих юридичних наук увагу вчених-правознавців привертають проблеми правової комунікації. Її значимість істотно зростає в умовах побудови правової та соціально орієнтованої держави, формування інформаційного суспільства, які передбачають пред'явлення більш високих вимог до правової інформації, що впливає на мотиваційну сферу суб'єктів, якість самих юридичних текстів і застосовуваних засобів, правил і прийомів юридичної техніки. Використовувані юридичні символи та терміни, конструкції повинні сприяти належній реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, оптимізації механізмів правового регулювання в цілому.

В наукових дослідженнях у сфері теорії держави і права знаходить своє відображення таке соціальне явище як правова комунікація. Розуміючи правове мислення як спосіб відтворення правової реальності, та правосвідомість як засіб творення правових знаків та символів, правова комунікація, тобто механізм реалізації цих правових знаків та символів, є наступним елементом вивчення психосеміотики правовідносин. Юридичні символи виступають при цьому в якості засобів функціонування правової комунікації. Тому дослідження юридичних символів з цієї точки зору є актуальним та обґрунтованим, адже сучасне право в юридичній літературі все частіше сприймається як самостійний інститут та підсистема суспільства та одночасно соціокультурна система, що включає символи, цінності та значення, що відносяться одночасно до основоположних аспектів людського буття та комунікації.

Питання правової комунікації досліджувалися вітчизняними і зарубіжними вченими, зокрема, С. Алексєєвим, Д. Андрєєвим, А. Антоновим, О. Бакинською, М. Василюком, В. Ільганаєвою, Г. Лассуєлом, Л. Луцем, А. Поляковим, Г. Почепцовим, Г. Прованшером, П. Рабіновичем, Н.Савіною, Ван Хуком, І. Ситар, А. Токарською, Ю. Хабєрмасом, І. Черновим, К. Ясперсом та ін. [1, с. 18].

Правова комунікація виникає і розвивається в процесі суспільства. Її витoki сягають епохи стародавнього світу. Перші усно-писемні комунікативні акти мають характер релігійних норм, що виражали мотиви поведінки людини. Цікавою з точки зору теорії права є думка канадського правознавця G. Provencher про те, що між правом і комунікацією існує взаємозв'язок, який виявляється через сумісне, скоординоване «дійство», а також шляхом з'єднання юридичного і комунікативного. Таке взаємне переплетіння сфер дозволяє, з одного боку, говорити про правову комунікацію не тільки як про абстрактний концепт, а й як про практичну сферу узгодження взаємодії (через поведінку) людей у юридико-комунікативному суспільстві [2, с. 117].

На основі узагальнення загальнотеоретичних і галузевих розробок правову комунікацію можна визначити, як заснований на юридичних нормах порядок взаємодії суб'єктів, пов'язаний з обміном правової та іншої інформації, спрямований на задоволення їх законних інтересів і потреб [3, с. 14].

Правова комунікація включена в нормативну тканину соціуму, поряд з моральними, релігійними, політичними та іншими правилами поведінки, що підтримують впорядкованість в суспільстві. Однак, на відміну від інших видів соціальної взаємодії, правова комунікація характеризується особливою владно-регулятивної природою, заснованою, перш за все, на можливості застосування засобів державного впливу.

Феномен правової комунікації полягає у тому, що право як знакова система не може функціонувати поза правовідносинами між соціальними суб'єктами або окремим соціальним суб'єктом (наприклад, у випадку реалізації права власності, що може бути реалізованим навіть за наявності одного суб'єкта – власника). Крім такого функціонального підходу, важливим є також психологічний: згідно з ним, знаки мають чітко виражений імперативно-атрибутивний характер. Іншими словами, правові знаки є результатом мисленнєвої діяльності людини і водночас засобом впливу на подальшу мисленнєву діяльність, правосвідомість, правову поведінку. І в першому, і в другому підході чітко проявляється контекст взаємовідносин, що у сфері правовідносин є правовою комунікацією. Без комунікації соціальних суб'єктів неможлива реалізація змісту правових знаків; і навпаки, через посередництво правових знаків стає можливою правова комунікація соціальних суб'єктів [4, с.41].

З огляду на зазначене, вбачається необхідним проведення комплексного дослідження юридичних символів як одного із засобів правової комунікації. *Символ* являє собою предмет або дію, що служить умовним знаком будь-якого поняття. Він виступає як знак, що несе в собі предметний образ і умовно фіксований сенс. Предметний образ символу проявляється в його наочності, а сенс розкривається через подання або згадку про ефект дії.

У нашому розумінні, *юридичні символи* — це закріплені законодавством держави умовні образи, відмітні знаки, які є ціннісно-культурними утвореннями, головним призначенням яких є формування образу права та держави як на національному, так і на міжнародному рівні. *Правові символи* слід відрізняти від юридичних символів, оскільки, правові символи є специфічною формою вираження правових велінь, які виступають ефективним засобом комунікації — процесу передачі правової інформації від правотворчого органу через правозастосовувача до конкретного індивіда.

Основне функціональне призначення юридичних символів полягає в тому, щоб констатувати факт або попереджати про юридичну значимість будь-яких дій, відносин. У цьому зв'язку вони є особливими юридичними фактами. Регулятивна дія цих фактів має переважно процесуальний характер. Вони попереджають або вказують, як треба чинити в певних життєвих обставинах. Таке значення, наприклад, мають дорожні знаки або останнє слово підсудного, оголошення вироку у кримінальній справі. Попереджувальна функція тут зливається з орієнтаційною функцією. Загострюючи увагу людей на загально значимих і доступних для їх розуміння моментах державно-владного регулювання, символи дозволяють швидко і правильно орієнтуватися в певних ситуаціях.

Правова комунікація передбачає передачу та сприйняття (розуміння) знаків. У такому випадку право буде певним функціональним типом мовлення, а правова поведінка — рефлексивною дією у відповідь на сприйняте. Але не тільки між правом і соціальними суб'єктами відбувається правова комунікація, вона радше реалізується між самими суб'єктами правовідносин через посередництво права як системи правил поведінки (своєрідної соціальної гри). Тож правова комунікація є засадничим принципом правової організації соціальних суб'єктів, що відбувається завдяки використанню певних знаків та знакових конструкцій, а правова поведінка при цьому виступає інструментальною предметною діяльністю, що опосередковується певними правилами [5, с. 182].

Юридичні символи являють собою найчастіше правове опосередкування знакових кодованих регуляторів суспільних відносин, історично сформованих на рівні звичаїв і традицій. Це, зрозуміло, не виключає можливості формування окремих юридичних символів спочатку в правовій формі, наприклад, поява нових дорожніх знаків, введення форменого одягу для окремих категорій державних службовців і т. д. Але в історичному плані найбільш загальнозначущі символи передували у часі державно-правовому регулюванню і є санкціонованими з боку держави формами соціальної регуляції.

Таким чином, можна дійти висновку, що правова комунікація, як певна послідовність дій, здійснюється за допомогою відповідних юридичних засобів (юридичних символів, засобів-діянь і засобів-

установлень), які носять імперативний або диспозитивний характер. Водночас, правова комунікація має складну структуру, що включає стійкі зв'язки, що забезпечують її цілісність і тотожність, що сприяють збереженню її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах. Основними елементами змісту правової комунікації є: її цільове призначення; правові принципи; об'єкт; суб'єкти, що реалізують свої законні інтереси та потреби; відповідна нормативна база; юридична інформація; правові тексти; юридичні символи, сукупність засобів, прийомів і способів комунікації; зворотній зв'язок.

З точки зору теорії права та науки юридичні символи виступають невід'ємним компонентом соціального, бо навіть становлення особистості стало можливим завдяки її здатності до спілкування, обміну інформацією. Юридичні символи часто є найбільш зручним і доступним для розуміння засобом регулювання суспільних відносин. Для них характерна наочність, стислість і лаконічність. Якщо символи зрозумілі і вкоренилися у свідомості пересічних громадян, то державно-владне веління, зовні виражене у вигляді символу, буде реалізовуватися навіть на підсвідомому рівні. Безперечно судження про те, що юридичні символи відіграють ключову роль в процесі правової комунікації і тому представляють зону особливої уваги. Оскільки фундаментальне значення юридичних символів полягає у встановленні і підтримці правопорядку, що реалізуються за допомогою забезпечення стабільності, непорушності права і його адаптації до мінливих потреб суспільства.

Список використаної літератури:

1. Макеєва О.М. Правова комунікація: теоретико-правові аспекти. «Публічне і приватне право: конституційні засади та інноваційні тенденції: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 22 червня 2017 р. Тези наукових доповідей. Видавничий дім «АртЕк». С. 18-20.
2. Provencher G. Droit communication. Liaisons constatées. Réflexions sur la relation entre la communication et le droit. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/3253/3341>.
3. Романова Е.А. Правовая коммуникация: общетеоретический анализ: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2011. 22 с.
4. Токарська А. С. Правова комунікація: теорія і її практика. Науковий юридичний журнал «Журнал східноєвропейського права». № 2/2016. С. 38-44.
5. Бортняк А.Ф. Правова комунікація як спосіб функціонування правових знаків [Електронний ресурс]. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 4. С. 238-242. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pupch_2013_4_85.pdf